

Българи в Чехия и чехи в България

Този седмица се състои традиционната чешко-българска конференция, провеждана всяка година в края на месец май, в чест на празника на Св. Кирил и Методий. Тази година конференцията беше посветена на въпроси свързани с чехи преселени в България и българи преселени в Чехия и се проведе в Шумен. За участие бяха поканени редица специалисти от България и от Чехия. При откриването беше произнесена тържествена реч посветена на братята Шкорпил, които се смятат за основоположниците на българската археология и чиито открития при проучванията на първите български стълбци са високо ценени и признавани от науката и до днес.

Заседанията протечеха в четири секции и бяха ръководени от видни учени от двете държави. Организационният комитет беше натоварен с трудна задача по съставянето на програмата, тъй като всички заявени доклади трябваше да бъдат прочетени в два дена. По предложение на домакините участниците имаха възможност да се запознаят с най-забележителните исторически паметници в околностите на Шумен и да разгледат и музея учреден в чест на Карел Шкорпил.

Присъстващите бяха единодушни, че конференцията премина извънредно успешно. Бяха изнесени много интересни, досега неизвестни данни, и предложени нови интерпретации и оригинални възгледи. Докладите ще бъдат отпечатани в сборник, който ще се издава в България. Беше предложена и приета темата за следващата година – "Чехия и България в периоди на прехода". Заявките за докладите ще се приемат в Прага, но за крайния срък на приемането им ще бъде съобщено допълнително.

-
- А: – Извинете, търся господин Новак от Чехия, бихте ли проверили дали е тук?
- Б: – Би трябвало да е настанен в нашия хотел, така ли? Бихте ли повторили името?
- А: – Ян Новак. Да, мисля, че вчера е пристигнал от София.
- Б: – Да, прав сте, получил е стая номер 215. Паспортът му е тук, но ключът липсва, значи би могъл да е в стаята си. Бихте ли почакали малко, ще се опитам да го откроя. ... Съжалявам, господине, но не се обажда. Тъй да не е дошъл на тази научна конференция, която се открива днес? И Вие ли отивате там?

- А: - Да, да, Тъй ще четё един от пленарните доклади. Бихте ли ми казали как да намёря залата?
- Б: - Откриването започва след малко в синия салон. Качете се на втория етаж и там попитайте. Ако вашите колеги ни бяха предупредили, че ще дойдат толкова много хора, бихме предприели някакви мерки, но така не сме сложили нито една табела. Прощавайте, бих искала да се обърна към вас с една молба. Вие говорите ли чешки?
- А: - Да, говоря.
- Б: - Господин Новак не е попълнил един картон. Бихте ли го помблили да изпише с кирилица името си, местоживенето и србка на престъя си.
- А: - Това не представлява никакъв проблем за мене, но тъй говори български сравнително добре, така че няма нужда от преводач.
- Б: - Така ли? Ако знаех, нямаше да Ви безпокоя. Всъщност аз все още не съм говорила с него, вчѐра бѐше на работа другата колежка. Значи всичко ще бѐде наред! Благодаря!

състоя се -иш <i>ned.</i> konat se	ръководя -иш <i>ned.</i> vést, řídit
традиционен <i>adj.</i> tradiční	виден <i>adj.</i> čelný
провеждам -аш <i>ned.</i> uskutečňovat	учен <i>m.</i> vědec
чѐст <i>f.</i> в чѐст na počest	държава <i>f.</i> stát
посвещавам -аш <i>ned.</i> věnovat, zasvětit	организационен <i>adj.</i> organizační
проведя -еш <i>dok.</i> uskutečnit	комитѐт <i>m.</i> výbor
участвие <i>n.</i> účast	натоваря -иш <i>dok.</i> dostat za úkol
специалист <i>m.</i> odborník	съставям -яш <i>ned.</i> sestavit
откриване <i>n.</i> zahájení	програма <i>f.</i> program
произнеса -еш <i>dok.</i> pronést	заявявам -аш <i>dok.</i> ohlásit
тържествен <i>adj.</i> slavnostní	доклад <i>m.</i> referát
рѐч <i>f.</i> řeč	предложѐние <i>n.</i> návrh
основоположник <i>m.</i> zakladatel	домакин <i>m.</i> hostitel
открѐтие <i>n.</i> objev	забележителен <i>adj.</i> pozoruhodný
проучване <i>n.</i> výzkum	околност <i>f.</i> okolí
признавам -аш <i>dok.</i> uznávat	учредя -иш <i>dok.</i> zřídit
наука <i>f.</i> věda	присѐствуващ <i>m.</i> přítomný
заседание <i>n.</i> zasedání	единодушен <i>dok.</i> jednomyslný
протекá -еш <i>dok.</i> proběhnout	премина -еш <i>dok.</i> přejít, proběhnout
сѐкция <i>f.</i> sekce	извънредно <i>adv.</i> mimořádně
	успѐшно <i>adv.</i> úspěšně

изнеса -еш *dok.* přednést
неизвестен *adj.* neznámý
данни *pl.* údaje
предложа -иш *dok.* nabídnout
взглед *m.* názor
отпечатам -аш *dok.* vytisknout
сборник *m.* sborník
издавам -аш *ned.* vydávat
приема -еш *dok.* přijmout
тема *f.* téma
следващ *adj.* příští
период *m.* období
преход *m.* přechod
зајвка *f.* přihláška
краен *adj.* krajní, konečný
срѣк *m.* termín (časový)
приемане *n.* přijetí

съобща -иш *dok.* oznámit
настаня -иш *dok.* ubytovat se
повторя -иш *dok.* opakovat
паспорт *m.* pas, průkaz totožnosti
ключ *m.* klíč
стая *f.* pokoj
зала *f.* sál
предупредя -иш *dok.* upozornit
предприема -еш *dok.* učinit
мярка *f.* opatření; míra
картон *m.* kartička
изпйша -еш *dok.* vypsát
кирилица *f.* cyrilice (azbuka)
местоживене *n.* bydliště
престой *m.* pobyt
сравнително *adv.* poměrně
безпокоя -иш *ned.* obtěžovat, rušit

DALŠÍ SLOVÍČKA K LEKCI

желѣщ *m.* zájemce
рѣд *m.* pořádek
попълня -иш *dok.* vyplnit
печат *m.* tisk
пазя -иш *ned.* zachovávat
правило *n.* pravidlo
молба *f.* žádost
състава -иш *dok.* sestavit
разработя -иш *dok.* rozpracovat
средство *n.* prostředek
член *m.* paragraf
азбучен *adj.* abecední
предприятие *n.* podnik
бюрѣ *n.* prac. stůl
бланка *f.* formulář
упѣтване *n.* návod
дейност *f.* činnost
основа *f.* základ
сътрудничество *n.* spolupráce

изречѣние *n.* věta
отчетѣ -еш *dok.* vzít v úvahu
налѣжа -иш *dok.* vnutit
разстояние *n.* vzdálenost
сравнение *n.* srovnání
читателски *adj.* čtenářský
нарѣд *adv.* v pořádku
въведѣ -еш *dok.* zavést
развивам -аш *ned.* rozvíjet
дѣговор *m.* smlouva
знак *m.* znaménko
несъстоятелен *adj.* neodůvodněný
прилагам -аш *ned.* uplatňovat
практика *f.* praxe
засѣгна -еш *dok.* dotknout se
допускам -аш *ned.* vpustit
контрѣбно *n.* písemka
изградя -иш *dok.* vybudovat
нарѣдба *f.* nařízení

PODMIŇOVACÍ ZPŮSOB

Podmiňovací způsob se v bulharštině tvoří obdobně jako v češtině, t. j. spojením kondicionálních tvarů pomocného slovesa сѣм a aoristového přičestí. Kondicionální tvary slovesa сѣм:

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	бѣх	бѣхме
2.	бѣи	бѣхте
3.	бѣи	бѣха.

Celý tvar podmiňovacího způsobu vypadá tedy takto:

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	бѣх писал	бѣхме писали
2.	бѣи писал	бѣхте писали
3.	бѣи писал	бѣха писали

Příklady: бѣх чѣл, бѣи чѣл, бѣи чѣл, бѣхме чѣли, бѣхте чѣли, бѣха чѣли
бѣх решил, бѣи решил, бѣи решил, бѣхме решили, бѣхте решили ...
бѣх ѣскал, бѣи ѣскал, бѣи ѣскал, бѣхме ѣскали, бѣхте ѣскали ...

Poznámky:

1. Záporná částice *не* se klade při záporu k pomocnému slovesu: бѣх чѣл - не бѣх чѣл.
2. Pomocné sloveso je přízvukné. Přiklonná slova se kladou mezi ně a významové sloveso: бѣхте ли ми се извинѣли.
3. Kondicionálu se v bulharštině užívá méně často než v češtině.

CVIČENÍ

1. Převeďte následující věty do podmiňovacího způsobu.

Vzor: Тѣй е отишѣл на кино. - Тѣй би отишѣл на кино.

1. Остана̀ли са още един дѣн.
2. Не смѣ ви ча̀кали до ѓсем часа̀.
3. Ти вѣче си разглѐдал кнѝгата.
4. Тя не ѣ ра̀бѣтила вкѣщи.
5. Аз сѣм говѣрил с нѐя.
6. Не ѣ дошѣл с тях.
7. Те са ни запѣзили мест̀а.
8. Запѝсал ни е в спѝсѣка.
9. Не сме проверѣли та̀зи информ̀ация.
10. Тя им е ка̀зала.
- 11.

Тя напомнил ли си им? 12. Вие изпратили ли сте отговор? 13. Тя съобщила ли му е за това? 14. Не сме ли могли да им помогнем? 15. Искал е да каже още две думи. 16. Те са ни помбляли за услуга. 17. Вие сте ни показали много интересни неща. 18. Казали ли сте й да дойде?

2. Vyjádřete následující prosby a přání podle daného vzoru pomocí podmiňovacího způsobu.

Vzor: Мбля ти се, затвори вратата! - Би ли затворил вратата?

1. Мбля ви се, почакайте малко! 2. Ако обичаш, донеси ми палтото! 3. Мбля Ви, дайте ми друг вестник! 4. Нека да ни купи билет за самолет. 5. Извинете, излезте за малко от стаята! 6. Дай ми чаша вода, мбля! 7. Трябва да му се обадиш по телефона. 8. Не е лошо да дойдеш по-рано. 9. Ако обичате обадете се по-късно! 10. Извинете, повторете въпроса си! 11. Трябва да го съобщиш на колежката си. 12. Не е лошо да побързате малко. 13. Мбля ви, кажете ми колко е часът. 14. Мбжеш ли да ни оставиш насаме? 15. Ако обичате, почакайте, докато се върна. 16. Не е лошо да звънеш преди да отидем. 17. Ще преминете ли към заключенията? 18. Извинете, можете ли да ми помогнете?

3. Odpovězte na otázky v podmiňovacím způsobu a využijte přitom frázi v závorkách.

Vzor: A: Ще дойдеш ли довечера? (имам работа)

B: Бих дошъл, но имам работа.

1. Ще останеш ли до края? (трябва да се върна навреме) 2. Ще започнете ли още утре? (не зная точно условията) 3. Ще помогнат ли на Кирил? (не зная как). 4. Ще подадеш ли заявката? (не съм се посвѣтвал с колегите си) 5. Ще ги покънят ли на конгрес? (не зная възможностите) 6. Ще продадеш ли колата си? (не съм говорил с жена си) 7. Твй ще приеме ли предложението (не е сигурен за подробностите) 8. Вие ще участвувате ли в сделката? (договорът не е подписан) 9. Тя ще дойде ли с нас (не зная дали ще успѣя) 10. Ще попитате ли инженер Павлов? (не зная дали ще мбга)

4. Doplňujte druhou repliku podle vzoru.

Vzor: Не зная каквѣ да правя. - Ти каквѣ би направил?

1. Не зная когѣ да питам. 2. Не зная каквѣ да кажа. 3. Не зная къде да отида. 4. Не зная на когѣ да се обадя. 5. Не зная когѣ да помбля. 6. Не

знáя каквò да облекá. 7. Не знáя дали да замина. 8. Не знáя каквò да й кúпя. 9. Не знáя дали да му занесá парите. 10. Не знáя каквò да взема. 11. Не знáя каквò да четá. 12. На знáя как да им го обясня.

5. Přeložte do češtiny.

1. Бихте ли ми казали къде е университетът? 2. Бихте ли ни обяснили как да стигнем до центъра? 3. Бихте ли ни показали къде е изходът? 4. Бихте ли ни дали два сладолéда? 5. Бихте ли я изпратили до спирката? 6. Бихте ли проверили за резервацията? 7. Бихте ли записали телефонна ми? 8. Бихте ли му напомнили за срещата. 9. Ако имах възможност, бих останала в къщи. 10. Ако имате желание, бихме поговорили. 11. Ако бяхте го поканили, бихме останали по-дълго. 12. Ако бяха се обадили, бихме ги почакали. 13. Ако искате, бихме дошли с вас. 14. Ако времето беше хубаво, бих се качил на Витоша. 15. Ако бяха се прибрали навреме, не бихме се притеснявали.

6. Přeložte do češtiny. Všimějte si vidu sloves a významu minulých časů.

1. Вчeра учих два часа.	Вчeра научих два урòка.
2. Снòщи чeтох до късно.	Снòщи прочeтох петдесeт страници.
3. Днeс виждах Кòльо два пòти.	Днeс видях Кòльо в коридòра.
4. Напоследък чeсто срeщах Яна.	Тòку-щò срeщнах Яна.
5. След обяд спáх до трè часа.	Снòщи заспáх рáно.
6. Сегá съм забравил датата.	Винаги съм забравял датите.
7. Вeчe съм кúпила подáръци.	Чeсто съм си купувала цвeтя.
8. Още не сá дошли.	Никòга не сá идвали.
9. Видял ме e сáмо веднòж.	Виждал ме e мнòго пòти.
10. Тòзи пòт си чул добрe.	Мнòго пòти си го чувал да говори.
11. Вчeра кúпих билeти.	Отдáвна съм кúпил билeти.
12. Мария излeзе предí мáлко.	Мария e излязла някòде.
13. Предí мáлко се вèрна.	Не сè спòмням когá се e вèрнал.
14. Снòщи не глeдах филма.	Верòятно не сèм глeдал тòзи филм.
15. Тe се обадиха тòку-щò.	Обадили са се да се извинят.
16. Винаги излязох последна.	Днeс излязох пèрва.
17. Чeсто си говорeха по телефонa.	Каквò си говорeха вчeра?
18. Всeки дeн я взèма от градíна.	Днeс я взe по-рáно.
19. Дèлго вèрме си пишeхме.	Вчeра пишeхме контрòлно.
20. Нe винаги отивах с желание.	Отидох тáм за последен пòт.

TRPNÝ ROD

Opisný trpný rod sloves v bulharštině se tvoří obdobně jako v češtině spojením trpného příděstí významového slovesa a pomocného slovesa съм v příslušném čase a způsobu.

TRPNÉ PŘÍDESTÍ

Tvoří se od minulého kmene přechodných sloves pomocí přípon -н, -ен, -т, které přibírají koncovky rodu a čísla (-н, -на, -но, ни). Distribuce přípon trpného příděstí se děje podle zakončení minulého kmene:

1. Přípona -н se připojuje ke všem slovesům, která mají aorist na -ах (-ях), tedy ke slovesům 3. konjugace, k samohláskovým slovesům 1. konjugace (české typy *brát*, *mazat*) a ke slovesům 2. konjugace jako *вър-тъ*, *премълча*, *държа*, *видя* aj. (české typy *trpět*, *sázet*), např.:

запѣтам	- запѣтах	- запѣтан	запѣтана	запѣтано	запѣтани	dotázán
чувам	- чувах	- чуван	чувана	чувано	чувани	slýchán
кажа	- казах	- казан	казана	казано	казани	řečen
премълча	- премълчах	- премълчан	премълчана	премълчано	...	zamlčen
видя	- видях	- видян	видяна	видяно	видяни	viděn.

2. Přípona -ен se připojuje k souhláskovým slovesům 1. konjugace (s aoristem na -ох, české typy *nésti*, *péci*) a ke slovesům 2. konjugace s aoristem na -их (český typ *prosit*), např.:

четя	- четох	- четен	четена	четено	четени	čten
да̀м	- да̀дох	- да̀ден	да̀дена	да̀дено	да̀дени	dán
отворя	- отвори́х	- отворен	отворена	отворено	отворени	otevřen
реша	- реши́х	- решен	решена	решено	решени	rozhodnut

3. Přípona -т se připojuje ke slovesům 1. konjugace s kmenem minulým zakončeným na -на a tedy s aoristem na -нах (česká 2. slovesná třída) a ke slovesům typu *мия*, *дя*, *пия*, *чуя* (český typ *krýt*), *взема*, např.:

вѣрна	- вѣрних	- вѣрнат	вѣрната	вѣрнато	вѣрнати	vrácen
запѣчна	- запѣчних	- запѣчат	запѣчната	запѣчнати	...	započat
мия	- ми́х	- ми́т	ми́та	ми́то	ми́ти	myt
взема	- взе́х	- взе́т	взе́та	взе́то	взе́ти	vzat.

Přízvuk je u trpného příděstí na stejném místě jako v aoristu.

OPISNÉ TVARY PASIVA tedy mají tyto tvary:

	1. os. sg.	2. os. sg.
<i>préz.</i>	пока́нен съм	пока́нен си
<i>fut.</i>	ще бъ́да пока́нен	ще бъ́деш пока́нен
<i>aor.</i>	бях́ пока́нен	бѐ(ше) пока́нен
<i>impf.</i>	бях́ ка́нен	бѐ(ше) ка́нен
<i>pf.</i>	би́л съм пока́нен	би́л си пока́нен
<i>impt.</i>	бъ́ди пока́нен	бъ́дете пока́нени

jsem pozván
 budu pozván
 byl jsem pozván
 byl jsem zván
 byl jsem pozván
 buď pozván

Příklady: тѡй ще бѡде запитан (3. os. sg. fut.) bude dotázán
 нѡе бѡхме избрани (1. os. pl. aor.) byli jsme vybráni
 тѡ са билѡ подготвени (3. os. pl. pf.) byli připraveni
 тѡ би бил изненадан (2. os. sg. kond.) byl bys překvapen.

Poznámky:

1. V záporných tvarech se zápornky не a няма да kladou před pomocné sloveso, např.: аз не съм пока́нен, тѡй няма да бѡде запитан, нѡе не бѡхме избрани.
2. Toto přičestí plní i funkci přídavného jména slovesného a v této funkci se může pojít i se členem, např.: изпратеното писмо (ten odeslaný dopis), използваните методи (používané metody).

ZVRATNÉ PASIVUM

V bulharštině se zvratné pasivum tvoří stejně jako v češtině od přechodných sloves pomocí spojení zvratného се s aktivními tvary sloves, např.:

Читателите връщат книгите на гишѡто. Čtenáři vracejí knížky u přerážky.
 Книгите се връщат на гишѡто. Кnižky se vracejí u přerážky.
 Колѡгите ми уреждаат срѡщата. Moji kolegové zařizují to setkání.
 Срѡщата се урежда. To setkání se zařizuje.

Zvratného pasiva se v bulharštině užívá také v neosobních konstrukcích:

От прозѡреца се вижда морѡ. Z okna je vidět moře.
 Тази вода не сѡ пѡе. To není pitná voda.
 До Пловдив мѡже да се отиде с влак. Do plovdivu lze jet vlakem.
 Оттѡк не сѡ минава. Tudy se nechodí.
 Нищо не сѡ чѡва. Nic není slyšet.

CVIČENÍ

7. Převeďte následující věty do činného rodu.

Vzor: A: Tážы systéma e изградена от специалистите.

B: Специалистите са изградѝли тážы система.

1. Молбата е подадена от всички желаещи.
2. Програмата е съставена от директора.
3. Заседанието беше ръководено от доктор Петров.
4. Решенията са одобрени от всички присъстващи.
5. Наредбата е издадена от комитета.
6. Методиката е разработена от нашия колектив.
7. Критиката е отправена от средствата за масова информация.
8. Тържествената реч беше произнесена от професор Павлов.
9. Този член беше предложен от чешката страна.
10. Този проблем е вече решен от нашите български колеги.
11. Тези факти бяха изнесени от експертната комисия.
12. Тези проблеми ще бъдат решавани и в бъдеще.
13. Заключениеята ще бъдат добавени допълнително.
14. Резултатите ще бъдат обявени по-късно.

8. Reagujte na následující věty větami s opisným pasivem podle vzoru..

Vzor: A: Аз подредѝх книгите по азбучен ред.

B: Книгите са подредени по азбучен ред.

1. Изпратиха писмото до директора на предприятието.
2. Тѝй не попълни молбата както трябва.
3. В канцеларията са приели документите му.
4. Тѝ продадоха всички книги.
5. Аз запазих места в хотела.
6. Магазинът вече го затвори.
7. Тѝй още не ѝ върнал речника.
8. Тѝ не написа адреса както трябва.
9. Ние подготвихме докладите за печат.
10. Вие вече получихте отговора.
11. Тѝй вече поръча вечерята.
12. Секретарката написа писмото на машина.
13. Тѝй остави белжките на бюрото си.
14. Книгата я издадоха още през миналата година.

9. Změňte následující příkazy na doporučení s použitím zvratného pasíva.

Vzor: Пазете тишина! - Трябва да се пазѝ тишина.

Не забравяйте това! - Не бѝва да се забравя това.

1. Не пушете!
2. Не бързайте!
3. Говорете по-тихо!
4. Спазвайте правилата!
5. Не разговаряйте!
6. Помогнете му!
7. Отговорете!
8. Попълнете бланка!
9. Вземете мерки!
10. Кажете истината!
11. Посочете примери!
12. Минете отзад!
13. Подгответе данните!
14. Прочетете упътването!
15. Подайте заявките!
16. Вземете си пример!

10. Převeďte věty z opisného do zvratného pasiva nedokonavého vidu.

Vzor: A: Това понятие е въведено за първи път. (въвеждам)

B: Това понятие се въвежда за първи път.

1. Тази дейност е развивана въз основа на договора за сътрудничество. 2. Знакът е сложен в края на изречението. (слагам) 3. Такъв фактор не е отчетен в нашите проучвания. (отчитам) 4. Този възглед е наложен от списанията и вестниците. (налагам) 5. Такъв успех не беше очакван. 6. Това заключение е характеризирано като несъстоятелно. 7. Разстоянието беше преминало сравнително бързо. (преминавам) 8. Това средство е прилагано само в извънредни случаи. 9. Такава практика не е приета. (приемам) 10. Такова сравнение е направено за първи път. (правя) 11. Тази област не е засегната в доклада ми. (засягам)

11. přečtete si následující dialog.

- Тук ли се издават читателските карти, моля?
- Да, тук. Имате ли си паспорта? Попълват се тези два картона. Бихте ли ми казали точния си адрес?
- Аз ще го напиша сама. Бихте ли ми посочили къде?
- Във втория картон. Там, където е означено "местоживееене".
- Бихте ли проверили дали картоните са попълнени правилно?
- Да, всичко е наред, но вторият не е подписан.
- И той ли трябва да се подпише?
- Да. Ще ви дам картата. Носете я винаги, когато идвате тук. Без нея не се влиза в библиотеката. Запознайте се с реда и работното време.
- Бихте ли ми казали къде да намеря тези информации?
- Те са изложени във витрините до входа. Не се влиза с багаж, книгите не се дават за взъши, поръчките се изпълняват в течение на един час, но само до шестнайсет часа в делнични дни. Книгите могат да се запазват и за следващия ден.
- А разрешено ли е да се ползват собствени книги?
- Само, ако ги регистрирате на входа. Иначе не можете да ги внесете. Нерегистрирани книги не се допускат.
- Благодаря ви много. Довиждане.

b) Připravte si podobný dialog např. o ubytování v koleji.